

Kultura

Kultura: sens wartościujący i niewartościujący

Ze słowem „kultura” spotykamy się na co dzień. Możemy usłyszeć o kimś, że zachowuje się niekulturalnie, o kimś innym, że przejawia wysoką kulturę osobistą, o przybyszu z daleka zaś, że jest przedstawicielem innej kultury.

Powyższe przykłady obrazują dwa różne znaczenia terminu „kultura”. Po pierwsze, może on mieć **sens wartościujący**: gdy mówimy o kulturze w tym znaczeniu, dokonujemy jednocześnie oceny czegoś lub kogoś. Sytuacja taka ma miejsce w dwóch pierwszych przypadkach: mówiąc o kimś, że zachowuje się niekulturalnie twierdzimy zarazem, że postępuje nagannie, bo niezgodnie z pewnymi podzielanymi przez nas regułami. Z kolei ktoś, kto prezentuje wysoką kulturę osobistą, to osoba godna uznania ze względu na swoje walory intelektualne, wrażliwość, sposób wystawiania się czy umiejętność właściwego zachowania.

Inne znaczenie przyjmuje termin „kultura” w trzecim przypadku, gdy mowa jest o przybyszu z dalekiego kraju. Tym razem mowa jest o **kulturze w sensie neutralnym, niewartościującym**: nazwa ta jedynie opisuje fakt, iż pewna jednostka inaczej się zachowuje, nosi inny strój czy ma inne zwyczaje. Nie rozstrzyga się tu, czy zachowania te są stosowne, czy zwyczaje te są właściwe ani czy strój tej osoby przypadł nam do gustu. Używając słowa „kultura” w tym znaczeniu nikogo nie oceniamy.

Czym jest kultura?

Dla tego, kto zainteresowany jest różnorodnością zbiorowości ludzkich, kluczowy jest drugi, niewartościujący sens słowa „kultura”. Zgodnie z definicją zaproponowaną przez amerykańskiego antropologa Ralpha Lintona, „kultura to konfiguracja wyuczonych zachowań i ich rezultatów, których elementy składowe są podzielane i przekazywane przez członków danego społeczeństwa”.

„Kultura” odnosi się więc do bardzo szerokiego zakresu zjawisk: od zasad zachowania się przy stole, poprzez obowiązujące w danej zbiorowości normy i wartości, książki, tańce, muzykę i narzędzia, po najbardziej wyrafinowane osiągnięcia współczesnych teorii naukowych.

Kultura obejmuje bowiem całość życia ludzkiego. Jej wpływom nie umyka nawet to, w jaki sposób radzimy sobie z naszymi biologicznymi potrzebami: to, za pomocą jakich potraw i przy użyciu jakich narzędzi (nóż i widelec, czy może pałeczki) zwykliśmy zaspokajać uczucie głodu, również jest uwarunkowane przez kulturę.

Zjawiskami kulturowymi nie będą z kolei cechy takie jak kolor oczu czy kształt ust, nie są one bowiem wyuczane ani przekazywane na drodze społecznej. Nie można „nauczyć się” od kogoś posiadania niebieskich oczu, tak jak można nauczyć się wiersza, wyplatania koszy, gry na jakimś instrumencie, odpowiedniego zachowania podczas wspólnego posiłku w restauracji czy szacunku dla starszych.

Nie będzie też elementem kultury obraz namalowany przez artystę, jeśli ten, niezadowolony z rezultatu swojej pracy, postanowi ukryć go głęboko w czeluściach zagraconego strychu. W obręb kultury nie włączymy również słów piosenki ułożonej przez kogoś w trakcie popołudniowej przechadzki, jeśli zdążą one ulecieć z pamięci przed powrotem do domu. Choć i obraz, i słowa piosenki są wytworem człowieka, w powyższych przykładach nie zostały one przekazane innym członkom zbiorowości.

Kultura i społeczeństwo

Każda kultura związana jest z jakąś zbiorowością lub kategorią społeczną. Możemy więc mówić np. o kulturze europejskiej, kulturze polskiej lub kulturze młodzieżowej.

W przypadku dużych zbiorowości, takich jak społeczeństwo polskie, istnieje rzecz jasna znaczne zróżnicowanie kulturowe w ich obrębie. W innej muzyce gustują nastolatki i osoby w wieku emerytalnym, inne są zwyczaje górników, policjantów i żeglarzy, inne są normy jakimi kierują się kibice piłkarscy i filatelisci.

Dla opisanie różnorodności tych zjawisk stosuje się pojęcie **subkultury**, a więc kultury jakiejś zbiorowości, która wyróżnia się w obrębie pewnej innej, szerszej zbiorowości. I tak, kultura kibiców jakiegoś klubu piłkarskiego czy kultura Podhala stanowią pewną subkulturę w obrębie kultury społeczeństwa polskiego. Kultura polska z kolei stanowi przykład subkultury w obrębie kultury europejskiej.

Pewną szczególną kategorię subkultur stanowią te z nich, które określa się mianem **kontrkultur** lub **kultur alternatywnych**. O zjawisku tym możemy mówić wtedy, gdy dana subkultura wprost neguje normy i wartości obowiązujące w szerszej zbiorowości. Przykładami kontrkultur mogą być subkultura hippisowska lub punkowa.

Kultura masowa i kultura wysoka

Współcześnie, ogromnego znaczenia nabierają te zjawiska, które określa się mianem **kultury masowej**. O kulturze masowej mówimy wtedy, gdy brak jest bezpośredniego kontaktu między nadawcą a odbiorcą treści kulturowych. Transmitują je środki masowego przekazu, takie jak Internet, telewizja, prasa i radio, pozwalając w krótkim czasie dotrzeć z tym samym komunikatem do szerokich rzesz odbiorców. Telewizyjny serial czy utwór popularnego muzyka prezentowany w radiu to zjawiska różniące się zasadniczo od bajki opowiedanej małemu dziecku na dobranoc, czy przedstawienia teatralnego, które każdorazowo obejrzeć może jedynie kilkaset osób.

Zjawiska takie, jak wspomniane przedstawienie teatralne, koncert filharmoniczny, wysublimowane dzieło literackie czy wiszący w galerii sztuki obraz składają się z kolei na **kulturę wysoką**. Adresatami tego rodzaju treści nie są, w przeciwieństwie do kultury masowej, szerokie rzesze widzów, słuchaczy czy czytelników, ale stosunkowo niewielkie, dysponujące odpowiednim gustem kręgi odbiorców. Jednostki wytwarzające kulturę wysoką są zwykle cenione w zbiorowości, a ich twórczość propagowana jest poprzez szereg instytucji (teatry, filharmonie, biblioteki, galerie, szkoły).

Różnorodność kultur

Współcześnie coraz częściej mamy do czynienia ze zjawiskiem **wielokulturowości**. Mówimy o nim wtedy, gdy w ramach jednej zbiorowości współistnieją ze sobą wiele grup różniących się między sobą pod względem posiadanej kultury. Przykładem społeczeństwa wielokulturowego są Stany Zjednoczone, gdzie spotkać można zarówno grupy rdzennych mieszkańców Ameryki, jak i imigrantów z Włoch, Irlandii, Niemiec, Polski czy Meksyku oraz ich potomków.

W sytuacji kontaktu z innymi kulturami często stajemy w obliczu norm, wartości, poglądów i zachowań, których nie podzielamy i które nie do końca rozumiemy. Jedną z możliwych form reakcji na tę sytuację jest **etnocentryzm**, a więc skłonność do wywyższania swojej własnej grupy i jej kultury ponad inne.

W obliczu praktyk, które są nam obce, można jednak kierować się również zasadami **tolerancji**. Ktoś, kto postępuje tolerancyjnie, pomimo iż sam nie podziela czyichś zachowań czy poglądów, odnosi się do nich z szacunkiem. Tolerancja nie oznacza przy tym akceptacji: postępując tolerancyjnie nie musimy sami modyfikować naszych upodobań, poglądów czy zachowań, a jedynie odnosić się w odpowiedni sposób do zachowań i poglądów innych osób. Przyjęcie postawy tolerancyjnej umożliwia pokojowe współistnienie różnych grup w obrębie szerszej zbiorowości i otwartą, nienacechowaną agresją dyskusję między nimi.

Autor: Wojciech Fenrich